

МАРУНЯК

Євгенія Олександрівна –
член-кореспондент НАН
України, директор Інституту
географії НАН України

ЛІСОВСЬКИЙ

Сергій Антонович –
доктор географічних наук,
заступник директора
Інституту географії НАН
України

Леонід Григорович Руденко

ВІДКРИВАЮЧИ УКРАЇНУ СВІТОВІ

До 80-річчя академіка НАН України

Л.Г. Руденка

24 серпня виповнюється 80 років видатному українському географу, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки (1993), заслуженому діячеві науки і техніки України (2003), лауреату премії ім. В.І. Вернадського НАН України (2003), фундатору і багаторічному директору (1991–2019) Інституту географії НАН України, доктору географічних наук (1984), професору (2001), академіку НАН України (2009) Леоніду Григоровичу Руденку.

Кроки до фаху. Життєвий шлях Леоніда Григоровича тісно переплетений зі складною історією становлення української державності. Завдяки наполегливості, стійкості та лідерським якостям йому завжди вдавалося не лише долати життєві випробування, а й реалізовувати себе як талановитого вченого, організатора науки. Його праці сприяють утвердженню в різних країнах на всіх континентах нашої планети позитивного іміджу нової незалежної України, поширенню інформації про славу історію й надбання її народу, економічний потенціал розвитку, унікальні природні скарби.

Леонід Григорович Руденко народився 24 серпня 1941 р. у с. Засулля Лубенського району Полтавської області. Його батько, Григорій Григорович, був мобілізований на фронт на початку війни, пройшов фронтовими дорогами до самого Берліна, але, на жаль, героїчно загинув уже після дня Перемоги. Тому Леоніда Григоровича та його брата Миколу ростила і ставила на ноги мати, Єфросинія Тихонівна.

Краса рідного Засулля, тихоплинної Сули, мальовничих високих пагорбів її правого лубенського берега, з яких дітлахи сніжними зимами любили спускатися на лижах, з дитинства спонукали Леоніда Григоровича до пізнання навколишнього світу, схилили до роздумів про шляхи гармонійного співіснування людини та природи.

Після завершення навчання в середній школі Леонід Руденко вступив на географічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив у 1963 р. з дипломом

Співробітники відділу картографії Сектору географії АН УРСР. 1970 р.

З академіком М.М. Паламарчуком. 1980-ті роки

випускника кафедри геодезії і картографії. Тут вміли навчати не лише профільним дисциплінам, а й життєвій мудрості. Леонід Григорович і нині з вдячністю згадує своїх викладачів: Наталію Борисівну Вернардер, Андрія Івановича Ланька, Олексія Тимофійовича Діброву, влучні й дотепні афоризми якого він часто цитує вже своїм учням та співробітникам.

Після університету Л.Г. Руденко за призначенням працював на Військовій картографічній фабриці, звідки його призвали на військову службу. Повернувшись з армії, він зробив вирішальний вибір у своєму житті — перейшов на роботу в Сектор географії Академії наук УРСР (згодом — Інститут географії НАН України), де й знайшов фундамент для подальшого творчого зростання та самореалізації, сприяючи

водночас підвищенню наукового статусу установи в Україні та за її межами.

У 1967 р. вчена рада Сектору географії рекомендувала Л.Г. Руденка до вступу в аспірантуру Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. Там його науковим керівником став відомий учений, засновник радянської наукової школи географічної картографії професор Костянтин Олексійович Салішев. Спілкування з Костянтином Олексійовичем не лише сприяло професійному зростанню Л.Г. Руденка, а й значною мірою вплинуло на формування його світогляду та життєвих наративів. У 1970 р. Леонід Григорович успішно захистив кандидатську дисертацію «Складання карт населення та його обслуговування для цілей районного планування».

Докторську дисертацію Л.Г. Руденка, яку він захистив у 1983 р., було присвячено науковим основам створення карт для цілей територіального планування. У цій роботі автору вдалося поєднати необхідну для захисту методологічну базу з очевидною практичною цінністю рекомендацій для містобудівних організацій, що крім напрацювань вітчизняної картографічної школи містили відлуння західноєвропейських планувальних підходів. Цікаво, що захист докторської Л.Г. Руденка відбувся одночасно за двома спеціальностями — економічна та соціальна географія і картографія — рідкісний випадок і для радянської, і для пострадянської епохи.

У 1991 р. на базі Сектору географії було організовано Інститут географії НАН України, який очолив Л.Г. Руденко. Леонід Григорович доклав до створення Інституту величезних зусиль, багато років — з 1991 по 2019 р. — керував розвитком установи і зараз є почесним директором та радником при дирекції Інституту, залишаючись небайдужим до успіхів установи й долі рідного відділу картографії. За час керівництва Леоніда Григоровича Інститут географії НАН України здобув заслужений авторитет в Україні та поза її межами, став провідною науково-дослідною установою з природничо-географічних, суспільно-географічних та картографічних досліджень в Україні.

Академік НАН України Л.Г. Руденко — видатний український географ. Спектр його наукових інтересів дуже широкий. Серед ключових результатів його наукової діяльності слід відзначити розробки у сфері географічної картографії, зокрема атласного картографування, суспільно-географічні дослідження; методологію забезпечення сталого (збалансованого) розвитку України та її регіонів, а також розробки з проблеми управління культурною і природною спадщиною. Загалом науковий доробок Леоніда Григоровича на сьогодні становить понад 700 наукових публікацій, серед яких монографії, статті, комплексні атласи, і творчий процес його примноження триває.

Про Атласи. Карти є невід’ємним атрибутом повсякдення географічної науки, але лише професійна освіта та природна обдарованість можуть привести науковця до системного усвідомлення ролі карт у процесі пізнання дійсності, спроможності обґрунтувати візію майбутнього атласного твору.

Леонід Григорович присвятив чимало часу проблемі картографування складних геосистем, удосконаленню застосування картографічного методу у вивченні просторових об’єктів, явищ і процесів в Україні. Набутий досвід дозволив йому наважитися на реалізацію надзвичайно складного задуму — розроблення концепції та видання Національного атласу України, пілотна версія якого побачила світ у 2001 р.

Національний атлас України, виданий у 2007 р., має загальнодержавне значення і є фундаментальним картографічним твором енциклопедичного рівня. Його було розроблено відповідно до Указу Президента України (2001) та Постанови Кабінету Міністрів України (2003) вченими та фахівцями установ Національної академії наук України, Національної академії аграрних наук України, низки провідних закладів вищої освіти, профільних міністерств, окремих державних та громадських організацій.

В Національному атласі послідовно і взаємопов’язано висвітлюються різні аспекти природно-ресурсного, демографічного, економіч-

З професором О.Г. Топчієвим. 1990-ті роки

На презентації Національного атласу України. 2007 р.

ного потенціалу країни на основі інформації із сучасного банку даних, поповнення якого стимулюватиме подальший розвиток знань про Україну. Він є важливою складовою загальної геоінформаційної системи країни, широко використовується сьогодні і надалі залишатиметься корисним у практичній діяльності багатьох відомств, організацій та установ. Шість тематичних блоків карт в Атласі підготовлено за єдиними, запропонованими Інститутом географії НАН України, методологічними та методичними принципами, завдяки чому Атлас є уніфікованим твором, зіставним з національ-

Презентація книги «Україна на картах» в угорському посольстві, 2008 р.

На українському кордоні

ними атласами інших держав світу. Національний атлас України по праву можна вважати найвагомим результатом фундаментальних географічних досліджень Інституту географії НАН України.

Нині Національний атлас України є одним з обов'язкових атрибутів посольств і представництв України у зарубіжних країнах, його вручають главам іноземних делегацій, які відвідують Україну з офіційними візитами. Тож вище керівництво іноземних держав, а потім і представники органів державного управління в цих країнах отримують вичерпну неупереджену і комплексну інформацію про Україну,

що має важливе значення для розвитку міжнародних відносин України.

Значною мірою поширенню знань про Україну за кордоном сприяло видання у 2008 р. підготовленої під керівництвом Л.Г. Руденка разом з угорськими колегами унікальної фундаментальної англомовної праці «Україна на картах».

Діджиталізація сучасних управлінських процесів і потреба в оперативному пошуку та аналізі інформації визначили суспільний запит на використання геоінформаційних технологій. Л.Г. Руденко ініціював і очолював виконання робіт з формування в Україні географічної інформаційної системи багатоцільового використання. Ці напрацювання згодом втілилися в життя при підготовці Закону України від 13.04.2020 № 554-IX «Про національну інфраструктуру геопросторових даних».

У 2014 р. під керівництвом Леоніда Григоровича було завершено розроблення першого в Україні Атласу природних, техногенних і соціальних небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій, який містить 143 карти і відповідні тексти, згруповані за шістьма розділами: передумови потенційних витоків надзвичайних ситуацій, природні небезпеки, техногенні небезпеки, соціальні небезпеки, надзвичайні ситуації в Україні, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій. Цей атлас високо оцінили фахівці-практики, діяльність яких пов'язана із запобіганням і боротьбою з ризиками та небезпеками, зокрема фахівці Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Інформація з Атласу набула особливої актуальності і виявилася затребуваною відповідними службами України у 2014 р. з початком бойових дій на сході України в зоні АТО/ООС.

Протягом 2015–2020 рр. під керівництвом академіка Л.Г. Руденка було створено унікальний інтерактивний атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина». Цей твір дає новий погляд на інформацію і знання про населення України, його цінності як джерела формування природної і культурної спадщини, сприяє виявленню закономірностей та

особливостей її формування, поширення і розвитку. Новий картографічний продукт містить близько 4 гігабайтів різнопланової інформації, яка може бути представлена на 99 векторних картах (366 інформаційних шарів), у текстах, світлинах. Створення цього атласу є продовженням реалізації концептуальних рішень з формування тематичної національної інфраструктури просторових даних, напрацьованих при розробленні Національного атласу України. Тематична структура Атласу впливає з логіки досліджень формування природної та культурної спадщини як структурного елементу геосоціальної системи і побудована з урахуванням можливості подальшого доповнення інформації.

Атлас складається з таких розділів:

- Україна в світовому та європейському гуманітарному просторі;
- умови та фактори формування, розвитку та збереження природної та культурної спадщини;
- населення України — суб'єкт (джерело) формування спадщини;
- культурна та природна спадщина України;
- культурна та природна спадщина регіонів та етносів;
- українська культурна та природна спадщина діаспори.

Мислити глобально, діяти локально. Інший ключовий напрям досліджень Леоніда Григоровича тісно пов'язаний з впровадженням в Україні положень Порядку денного на XXI століття. Вперше в географічній науці, ще до знакового Саміту Землі — конференції ООН у Ріо-де-Жанейро в 1992 р., він запропонував географічне обґрунтування механізмів переходу до збалансованого розвитку. Л.Г. Руденко у співпраці з фахівцями інших галузей науки розробив Концепцію сталого (збалансованого) розвитку України, провів оцінку стану виконання підсумкових документів глобальних самітів ООН зі сталого розвитку, визначив основні заходи щодо забезпечення збалансованого розвитку регіонів України.

Зокрема, у 2004 р. під керівництвом Л.Г. Руденка Інститут географії НАН України підго-

З професором В.С. Тікуновим і М.М. Комерчиківим на конференції в Парижі. 2011 р.

З професором Ф.Х. Хаєм. Ханой, В'єтнам. 2014 р.

тував і опублікував наукову доповідь «Оцінка стану виконання підсумкових документів Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002) в Україні». В ній узагальнено фактори, що зумовили необхідність розроблення концепції сталого розвитку на сучасному етапі розвитку людства, досліджено економічні, соціальні та екологічні аспекти впровадження положень саміту, здійснено наукове обґрунтування шляхів реалізації в Україні рішень Всесвітнього саміту з урахуванням особливостей розвитку держави тощо.

Крім того, у 2012 р. під керівництвом Леоніда Григоровича Інститут географії НАН України разом з іншими установами Академії та громадськими організаціями підготував Національну доповідь про стан виконання положень

На урочистому заході з нагоди 25-річчя ПРООН в Україні. 2017 р.

З німецькими колегами професором Ш. Хайландом і А. Май. 2017 р.

документа «Порядок денний на XXI століття» за десятирічний період. У доповіді проаналізовано основні складові Національної стратегії переходу України до сталого розвитку, здійснено оцінку рівня впровадження принципів сталого розвитку, визначено позиції України у світі за економіко-географічними характеристиками рівня збалансованості розвитку, проаналізовано основні проблеми, які постали перед Україною на шляху до сталого розвитку, та окреслено їх головні причини, визначено основні завдання держави щодо здійснення

подальших кроків у контексті впровадження в життя принципів сталого розвитку.

За підтримки ПРООН в Україні Л.Г. Руденко зі співробітниками підготували також проєкт Стратегії сталого розвитку та відповідний План дій з її реалізації і передали їх для подальшого впровадження до органів державної влади України.

Про людей. Лише у XXI ст. в українському суспільстві почало формуватися усвідомлення цінності людського капіталу. Втім, Леонід Григорович ще на початку своєї діяльності добре розумів цінність кожної окремої людини для згуртування наукового колективу і успішного розвитку наукових досліджень. Багато часу він присвячує піклуванню про своїх учнів, залученню до виконання проєктів молодих учених, забезпеченню ефективної комунікації науковців не лише в рамках Інституту, а й з вітчизняними та зарубіжними колегами. Інститут традиційно багато уваги приділяє розбудові міжнародних зв'язків з науковцями Німеччини, Польщі, Румунії, Канади, Словаччини, Чехії, Болгарії, Угорщини, В'єтнаму, Білорусі, Грузії, Азербайджану, Молдови, а також налагодженню активної міждисциплінарної, інституційної співпраці, плідної кооперації з різними географічними осередками в Україні.

Незважаючи на виклики, які постали на початку 1990-х років, труднощі соціально-економічного розвитку та проблеми з визнанням суспільної ролі дослідників у державі, Леоніду Григоровичу вдалося не лише зберегти, а й зміцнити колектив Інституту. Протягом кількох десятиліть він підготував 7 докторів та 14 кандидатів наук, продовжує працювати з аспірантами і докторантами.

Багато часу і зусиль Л.Г. Руденко віддає також і науково-організаційній роботі. Він є членом бюро Відділення наук про Землю НАН України, членом секції Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, членом конкурсної комісії з присудження Премії Верховної Ради України молодим ученим, головою спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій при Інституті географії НАН України, членом Національного комітету

України з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» (Національний комітет МАБ України), наукової ради НАН України з проблем навколишнього середовища та сталого розвитку, наукової ради з соціально-економічних проблем регіональної політики, заступником голови комісії з геоінформаційних систем України, головою Національного комітету географів України, головним редактором «Українського географічного журналу».

Діяльність Леоніда Григоровича відзначено високими державними нагородами, зокрема він — кавалер ордена «За заслуги» III ступеня (2008), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1993), заслужений

діяч науки і техніки України (2003). Крім того, Л.Г. Руденко є лауреатом премії ім. В.І. Вернадського НАН України (2003), почесним професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2016), почесним доктором Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (2020).

Українська географічна спільнота, родина, колеги з Інституту географії НАН України, інших наукових установ Академії, закладів вищої освіти, учні, яких виростив і виховав Леонід Григорович, від усього серця вітають його зі славним ювілеєм, бажають міцного здоров'я, творчої наснаги, щастя, удачі та подальших успіхів у наукових пошуках.

Eugenia O. Maruniak

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6743-6883>

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Sergii A. Lisovskyi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0435-6405>

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

OPENING UKRAINE TO THE WORLD

To the 80th anniversary of Academician of the NAS of Ukraine L.H. Rudenko

August, 24 marks the 80th anniversary of the outstanding Ukrainian geographer, Laureate of the State Prize of Ukraine in Science and Technology (1993), Honored Worker of Science and Technology of Ukraine (2003), Laureate of Vernadskyi Prize of NAS of Ukraine (2003), founder and long-term Director (1991–2019) of the Institute of Geography of the NAS of Ukraine, Doctor of Geographical Sciences (1984), Professor (2001), Academician of the NAS of Ukraine (2009) Leonid H. Rudenko.